

Яковець І. О.

канд. мистецтвознавства, доцент кафедри дизайну, Черкаський державний технологічний університет; старший науковий співробітник, Черкаський обласний художній музей

ЕКСПОЗИЦІЙНЕ ОБЛАДНАННЯ МУЗЕЇВ ТА ВИСТАВОК: ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ТИПІВ

Анотація. У статті визначено, проаналізовано і класифіковано основні типи експозиційного обладнання для сучасних музеїв та виставок.

Ключові слова: музей, виставка, обладнання, експозиція.

Аннотация. Яковець И. А. Экспозиционное оборудование музеев и выставок: характеристика основных типов. В статье определены, проанализированы и классифицированы основные типы экспозиционного оборудования для современных музеев и выставок.

Ключевые слова: музей, выставка, оборудование, экспозиция.

Annotation. Yakovets I. Equipment for exposition of museums and exhibitions: characteristic of the main types. The article identified, analyzed and classified the main types of exhibition of equipment for modern museums and exhibitions.

Keywords: museum, exhibition, equipment, exposition.

Постановка проблеми і аналіз останніх досліджень. Сучасні музеї – це модно і цікаво. Сьогодні музеї в їх звичному форматі (стіна, картина, музейна бабуся під нею) практично втрачаються, поступово перетворюючись на мультимедійні центри, арт-клуби, які об'єднують любителів різних форм мистецтва. Так, сучасні тенденції розвитку музейної справи характеризуються, в першу чергу, відмовою від уявлення про музей лише як науково-дослідну і освітню установу і прагненням до універсалізації, що знаходить віддзеркалення в нових принципах музейної роботи [1].

Сучасний музей – концентроване втілення духовних устремлень культури, її минулого і сьогодення. У музейному просторі відвідувач вступає в діалог з різними епохами, культурами, особами. Музейні зібрання – маленька модель світу, що допомагає людині орієнтуватися, адаптуватися у реальному світі, вирішувати проблеми. У ХХ ст. світ вступив в смугу “музейного буму”, що виражається в музеєфікації пам'ятників історії і культури, природних об'єктів, відкритті нових музеїв, активізації роботи раніше створених музеїв, у тому числі роботи з відвідувачами. Музей грає все більшу роль у вихованні і освіті людини [2].

Вдосконалення діяльності сучасного музею неможливе без розробки проблем, що відносяться до процесів візуалізації і матеріалізації ідейного концептуального задуму, досягнення єдності змісту і форми, інтерпретації наукового та художнього значення творів мистецтва, пам'ятників історії і культури тощо [3].

Сучасні музейні експозиції – основа експозиційної діяльності музеїв – проєктуються за останнім словом техніки. Правильно підібране освітлення, оформлення музейного залу, експозиційне обладнання й меблі в сполученні із продуманим маршрутом руху відвідувачів дозволяють представити музейні експозиції не тільки як збірки історичних і культурних цінностей, але і як економічно вигідний захід.

Експозиційна практика останніх десятиліть показує, що обладнання може нести основні образні характеристики експозиції, але воно може бути і відносно нейтральним, функціонально пов'язаним з характером експонатів. Обладнання може бути стилізованим, повторюючи своїми формами прийоми епохи створення пам'ятника, але може бути і контрастним, і в цьому випадку воно покликане відокремити сучасну експозицію від історичного інтер'єру.

Таким чином, аналіз, характеристика і систематизація існуючого експозиційного обладнання є важливою складовою вдосконалення експозиційної діяльності сучасного музею, що обумовлює актуальність дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами. Напрямок дослідження, проведеного згідно плану науково-дослідної роботи Черкаського державного технологічного університету та Черкаського обласного художнього музею.

Надійшла до редакції 23.12.2012

Робота виконана в рамках реалізації Постанови Кабінету міністрів України № 37 від 20.01.1997 «Про першочергові заходи щодо розвитку національної системи дизайну та ергономіки і впровадження їх досягнень у промислового комплексу, об'єктах житлової, виробничої і соціально-культурної сфер».

Мета статті – визначити, проаналізувати і класифікувати основні типи експозиційного обладнання для сучасних музеїв та виставок.

Виклад основного матеріалу.

Експозиційне обладнання – комплекс елементів і пристосувань, які здійснюють конструктивно-просторову організацію експозиції, що забезпечують збереження і фіксацію експонатів в будь-якій точці експозиційного простору, що виконують певні художні, символічні функції. Експозиційне обладнання пройшло довгий шлях розвитку. Спочатку воно відображало смаки епохи, і принципи його виготовлення мало відрізнялися від принципів виготовлення будь-яких інших меблів (особливо це характерно для приватних музеїв закритого типу. Тільки в 1-й чверті ХХ ст. виробляється уваження про те, що обладнання не повинно перешкоджати сприйняттю експозиції, а, отже, характерним для нього є простота форм, функціональність, зручність використання [4].

У комплексі художньо-виразних засобів, використовуваних при створенні сучасних експозицій, важлива роль відводиться спеціальним пристосуванням для демонстрації експонатів, тобто **експозиційному обладнанню**. В експозиційному ансамблі воно одночасно виконує як утилітарну, так і архітектурно-художню функції. **Утилітарна функція** полягає в забезпеченні збереження експонатів, захисті їх від шкідливих впливів навколишнього середовища, пошкоджень і крадіжок. **Архітектурно-художня функція** полягає в організації об'ємно-просторового середовища експозиції та створенні оптимальних умов для найбільш раціонального розміщення предметів [5].

В сучасній музейній практиці за призначенням виділяють спеціальне (унікальне) і універсальне обладнання. Зразки спеціального обладнання створюють для конкретного музею з урахуванням специфіки експонатів, архітектури приміщень і багатьох інших факторів, важливих з точки зору художнього вирішення експозиції. Універсальне обладнання являє собою різні уніфіковані, гнучкі модульні системи, які найчастіше використовують на виставках і у великих музейних центрах.

У залежності від характеру експозиційних матеріалів та основних ідей архітектурно-художнього рішення експозиції використовують різні типи експозиційного обладнання. Розглянемо детальніше найбільш розповсюджені типи (рис.1).

Рис. 1. Класифікація експозиційного обладнання

Виставкові стенди – вертикальні плоскі щити (у тому числі пневмообладнання – надувні стенди, контейнерні стенди – використовують як для перевезення, так і для експонування). До стендів відносять і турнікети – укріплені на осі за допомогою шарнірів тверді плоскі поверхні, схожі на книги. Хороший виставковий стенд вирішує відразу кілька завдань. Перше: він дає можливість відвідувачу максимально детально оглянути експонат і зробити про нього свій висновок. Друге: стенд захищає експонат від людей, що надто цікавляться прекрасним і віддають перевагу милуванню творами мистецтва у себе вдома. Третє: музейно-виставкове обладнання зберігає розміщений всередині раритет від пилу, бруду, впливу сонячних променів та інших потенційно небезпечних для нього чинників.

Відповідно до загальносвітової практики при виробництві обладнання для виставок, музеїв, бібліотек і сховищ цінностей використовують натуральні, екологічно чисті матеріали. Якісна вітрина для виставки – це каркас з металу або дерева (ще нерідко використовують панелі МДФ) з вітринами з використанням скла підвищеної міцності. Будь-який експонат, поміщений усередині такої вітрини, знаходиться в безпеці і може демонструватися публіці.

Вітрина для виставки – обладнання для просторового експонування предметів. Сучасні вітрини не тільки захищають предмети від пилу і від небажаного контакту з руками відвідувача, але можуть створювати ідеальний режим їх зберігання (наприклад, вакуумні вітрини, використовувані в Луврі), можуть мати і додаткову комплектацію, наприклад, спеціальними коробами для установки датчиків сигналізації. Таке обладнання використовують для експонування особливо цінних предметів старовини.

Обладнання в музеї виконує відразу декілька функцій. Перша і найважливіша – дати можливість відвідувачу максимально точно і детально ознайомитися з представленими експонатами, скласти про нього свою думку. Друга – захисна, яка захищає предмети експонування від несанкціонованого проникнення і розкрадання. Недарма багато музеїв світу серйозно підходять до питання безпеки і збереження фондів.

І, звичайно ж, як вже зазначалося вище, виставкова вітрина покликана захищати музейні старожитності від впливу прямих сонячних променів, пилу, бруду, підвищеної вологості і зберігати їх для наших нащадків.

Вітрини повного бачення. У музеї вітрини можуть розташовуватися по-різному: у стін, горизонтально або вертикально. І все-таки, центром експозиції будь-якого музею є вітрини, що забезпечують повне бачення представленого предмету. Саме такі вертикальні вітрини сприяють різнобічному сприйняттю експоната.

Більшість сучасних вітрин являють собою герметично закритий простір, що забезпечує необхідний для кожного виставкового зразка мікроклімат. Власна система загального і точкового освітлення допомагає уявити експонат так, як це задумано організаторами виставки. Колірні рішення вітрин можуть бути різними, вибір кольору залежить від специфіки виставки і дизайну приміщення в цілому.

Легкість, прозорість і непомітність – головна ідея в дизайні сучасних *скляних вітрин* професійного класу, призначених для музеїв, виставкових залів і галерей. Використання новітніх технологій обробки кромки просвітленого скла під кутом 45° дозволяє створювати унікальні за дизайном вітрини, вертикальних швів практично не видно – вони зникають за рахунок заломлення променів світла, і відвідувачі милуються стародавніми творами мистецтва або унікальними археологічними знахідками, не відволікаючись на виставкове обладнання [6].

Універсальні модульні системи (каркасні, безкаркасні, комбіновані, рамні, просторово-стрижневі, кулісні). Конструкція модульних вітрин надає можливість складання модулів в різних конфігураціях, з можливістю з'єднання вітрин між собою в єдиний вітринний простір. Скло вітрин на стелі, розташоване під світловим блоком, забезпечує захист від ультрафіолетового випромінювання.

Світловий блок відділений від експозиційного об'єму ударостійким склом. Тип освітлення – люмінесцентний/світлодіодний. Нижній цоколь забезпечує можливість кріплення бічних стінок, петлі, нижнього полича і дозволяє проводити регулювання ніжок по висоті, як з внутрішнього, так і з зовнішнього боку. Експозиційна вітрина має можливість підведення електричного кабелю знизу по одному з тросів системи кріплення полиць. Кожна вітрина оснащена циліндричним замком з запірною пластиною, замок вітрини знаходиться з фронтального боку вітрини. Даний тип вітрин ідеально підходить для організації складних виставкових конструкцій.

В ансамблевих експозиціях можливе застосування манекенів. У 1960-1980-ті рр. експозиції з манекенами піддалися критиці за надмірний «натуралізм», але в останні десятиліття використання манекенів знову повернулося в практику музеєзнавства.

Острівні вітрини виробництва Німеччини – сучасні зручні функціональні вітрини, що використовують провідні музеї світу. Дана система вітрин розроблена для ефективної демонстрації об'єкта в сучасних та історичних приміщеннях. Стриманий, позачасовий

дизайн вітрин і дуже зручне пристосування в будь-яких приміщеннях, а також просте використання найкращим чином підходять для тимчасових виставок. Внутрішній простір може оформлятися таким чином, як цього вимагає розмір експонатів. Полиці пересуваються на висоті плавно і можуть залишатися в бажаній позиції постійно.

Подіуми для відкритого експонування об'ємних предметів призначені для розміщення експонатів з закритим і відкритим доступом та забезпечують круговий огляд представлених експонатів. Подіуми можуть бути оснащені світлодіодними світильниками, доступ до експонатів здійснюється з допомогою знімного клеєного ковпака.

Підвіси для картин. Пішли в минуле часи, коли наочність шедеврів досягалася за допомогою банальних цвяхів і молотка. Їм на зміну прийшла красива, стильна і, головне, така, що не кидається в очі, система підвісів, яка дозволяє грамотно спроектувати експозицію будь-якого музею, галереї, виставкової зали тощо.

Використання даного обладнання дає масу переваг:

- швидкість і легкість розміщення експонатів, а також їх зміну;
- наочність і якість сприйняття за рахунок використання підвісів різної довжини;
- збереження естетичності стін приміщень за рахунок відсутності вже непотрібних, але видимих отворів і капелюшків цвяхів.

Важливою складовою виставок сучасного мистецтва і дизайну є *освітлювальне обладнання* виставкового простору та об'єктів, що експонуються.

Освітлення виставкових приміщень.

Освітлювальні прилади необхідно розміщувати таким чином, щоб відбиті від скла відблиски не заважали відвідувачам розглядати експозицію, а також зберегти передачу кольору експонатів. Одні експонати потребують освітлення, подібного сонячному світлу, інші – потребують світла, що імітує полум'я багаття. Тому тільки при тісній творчій взаємодії зберігача експозиції та світлотехніка, відвідувач емоційно сприймає стародавню культуру, дійсно захоплюється експонатом, а засоби сучасної техніки залишаються в тіні, не відволікаючи його увагу.

Освітлення музейних експонатів має свої особливості. Стародавні предмети, як відомо, не люблять сильного світла через його згубний вплив на матеріали – барвники, тканини, папір, дерево тощо. Для оформлення виставкових приміщень існує освітлення різного характеру: рефлекторне; люмінесцентне; точкове.

У XX-XXI ст. у зв'язку із розвитком техніки і технологій значно розширився перелік виставкового обладнання, що використовується в сучасних музеях, галереях, під час проведення презентацій тощо. *Візуальні та аудіовізуальні технічні засоби* на сьогоднішній день можуть складати частину експозиційного обладнання. Так, в експозиціях для зручності відвідувачів тексти починають замінювати застосуванням технічних засобів (технічних посередників), що передають вербальну, візуальну, звукову, аудіовізуальну інформацію за допомогою спеціальної апаратури. До *візуальних засобів* відносять електрифіковані карти, світлові таб-

ло, світлові покажчики і етикетки, індикатори різного кольору, службовці для залучення уваги відвідувачів до певних місць в експозиції, що підключаються по ходу екскурсії.

Звукові посередники діляться на дві групи:

- такі, що коментують експозицію (фонокоментарі – запис екскурсії на аудіокасету, що замінює

професійного екскурсовода; шум природи – голоси тварин, птахів, шум водоспаду тощо);

- такі, що доповнюють експозицію і навіть іноді виконують роль «музейного предмета» (відтворення голосу відомого співака в його меморіальному музеї, запис гри на музичному інструменті, вміщеному в експозицію тощо) [7].

Острівні вітрини виробництва Німеччини

Модульні вітрини

Мобільні стенди

Аудіовізуальні засоби одночасно впливають на зір і слух. До них відносять слайдфільми (серія слайдів, озвучених для демонстрації), слайдпрограми (тематичні покази слайдів), поліекрани (пристрої для

одночасної демонстрації зображень на кількох екранах за допомогою проекторів), поліфільми (установки з великим екраном), кінофільми та відеофільми.

Підвіси для картин

Тумби і подіуми

Освітлення виставкових приміщень

Рис.1. Експозиційне обладнання для музеїв та виставок

Ще одним видом сучасного обладнання для презентації творів мистецтва, без якого не обходиться майже ні один мистецький захід, є *екран для проєктора*. З розвитком проєкційної техніки і технології візуалізації розвивалися і екрани, на яких формується зображення. Для створення комфортного сприйняття зображення, що демонструється, потрібно вміти правильно вибрати вид проєкції, розмір екрана, тип його покриття і, нарешті, спосіб кріплення або встановлення.

Сучасні екрани складні і різноманітні; діляться на кілька груп.

Перша група – це класи позиціонування, тобто як екран розташований і наскільки є транспортабельним.

Друга група – за форматом зображення, крім загальноприйнятих стандартних 4:3 і широкоформатних 16:9 є ще й інші.

Третя група – тип проєкції.

Існує також класифікація за типом конструкції, за методом намотування полотна, за типом полотна тощо [9].

Існують три класи позиціонування: мобільні, які перевозяться в спеціальних сумках та кейсах, а на місці розгортаються без додаткового інструменту; переносні, а ще точніше складні, в них полотно екрану згортається в рулон і укладається уздовж трини, яка також складається. Такі екрани можна перенести з однієї аудиторії в іншу, або перевести у вантажному пікапі.

Стаціонарні екрани мають місце постійної дислокації, наприклад, кріпляться на стінах або на стелі, однак вони теж бувають різні. Деякі стаціонарні екрани не знімаються зі стіни ніколи і залишаються в постійному напруженні, інші згортаються в рулони, але і вони можуть згортатися вручну або за допомогою електродвигуна. Такі екрани називають моторизованими.

Класифікація екранів за форматом зображення. Самих форматів досить багато, але найбільш поширені і універсальні екрани мають співвідношення сторін 1:1, 3:4 і 16:9. Хоча і тут екрани мають відхилення від правил, так як є клас екранів, у яких формат змінюється: з-за чорної шторки вниз вимотується така кількість білого екрану, щоб співвідношення по вертикалі, горизонталі відповідало тому зображенню, що показує проєктор.

Класи «видів проєкції» – їх два основних: пряма проєкція, тобто відбите від екрану світло і зворотна проєкція: картинка малюється на напівпрозорому екрані в просвітному режимі проєктором, який стоїть по відношенню до глядача за екраном. І, як це вже стало традиційним у світі проєкційних екранів, знову ж таки є відступ від правил, а саме третій тип проєкції – відбито-просвітна технологія, що створюють спеціальні матеріали, які працюють і на просвіт, і на відображення.

Конструкція екрану. Як відомо, екран – це полотно, і конструкція його розтягується, а при необхідності зменшується за розміром. Конструкції, відповідно, теж бувають різними і мають власну класифікацію.

Класи типів конструкції: натяжні екрани – кріпляться на спеціальній рамі і не змотуються, рулонні – містяться в згорнутому стані, вони в свою чергу бувають як з ручними, так і з електричним механізмом подачі полотна. Монтаж конструкції в свою чергу може бути відкритим або прихованим, стельовим або поличним (втім, останній дуже рідкісний).

До нового виду музейного обладнання в останні десятиліття можна віднести *автоматичні довідкові установки* (інформатори), які надають інформацію про порядок роботи музею, підготовку та проведення виставок, експозицій, фондів колекцій, наявність та розміщення магазинів, їдалень чи буфетів тощо. Типи таких пристроїв різні: звукові автовідповідачі, механічні довідники (видають тексти, нанесені на таблицю), аудіовізуальні та візуальні відповідачі.

Висновки. На основі проведеного аналізу існуючого експозиційного обладнання для музеїв та виставок було виділено дві основні групи: класичне (стенди, вітрини, модульні системи, подіуми і стійки, скляні вигородки, підвіси для картин) і сучасне (освітлювальне обладнання, візуальні та аудіовізуальні засоби, звукові посередники, автоматичні довідкові установки, екрани для проєктора); кожний з елементів групи в свою чергу має різновиди.

Експозиційне обладнання для музеїв і виставок – не просто необхідне обладнання, це основа майбутньої експозиції, що гармонійно представляє виставкові зразки в необхідному світловому і колірному рішенні.

При проєктуванні або виборі обладнання важливим є врахування його пропорційності щодо експонатів та експозиційних залів, здатність органічно вписатися в інтер'єр за стилем, кольором, габаритами. Але при цьому вплив обладнання на відвідувача повинен бути вторинним по відношенню до експоната. Це не означає, що обладнання має бути нейтральним або невидимим. Навпаки, воно має неодмінно включатися в образне рішення експозиції; характер цього включення повинен бути ретельно продуманим.

Література:

1. Яковець І. О. Експозиційна діяльність та дизайн експозиції в музеях: особливості сучасного стану в Україні // Музейний альманах. Наукові матеріали: статті, есе / Черкаський обласний художній музей. – Черкаси: Ю. А. Чабаненко, 2010. – №1. – С.12-15
2. Яковець І. О. Використання засобів медіа-мистецтва та інформаційних технологій в діяльності сучасного музею // Музейний альманах. Наукові матеріали: статті, есе / Черкаський обласний художній музей. – Черкаси: Ю. А. Чабаненко, 2010. – №1. – С.34-38
3. Яковець І. О. Музейна експозиція як специфічна інформаційно-художня структура / І. О. Яковець // Вісник ХДАДМ: Зб. наук. пр. – Харків: ХДАДМ, 2012. – № 8. – С. 46-50.
4. Електронний ресурс [http://abc.vvsu.ru/Books/muzeebed/page0014.asp]
5. Юрєва Т. Ю. Музей в истории мировой культуры: генезис и эволюция: Дисс. докт. ист. наук: 24.00.01 / Т. Ю. Юрєва; Москва. Росс. ин-т культурологи. – М., 2004. – 492 с.
6. Електронний ресурс [http://www.museum.raduga-lik.ru/]
7. Електронний ресурс [http://abc.vvsu.ru/Books/muzeebed/page0014.asp]
8. Електронний ресурс http://zoom.cnews.ru/publication/item/1648